

Характерними маркерами мовної картини світу М. Хвильового є *індивідуально-авторські метафори*, які лягли в основу системи публіцистичних міфологем його творчості. Експресивна метафорика нарисів та памфлетів письменника заклала підвалини українського медійного простору як явища модерної європейської культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гірчак Е.* На два фронти в боротьбі проти націоналізму: Зб. ст. 1926-1931 рр. / Е.Гірчак. – Харків: Пролетар, 1932; 2. *Микитенко А.М.* Засоби публіцистичної виразності та дієвості (на матеріалі памфлетів і нарисів Миколи Хвильового) / А.М. Микитенко // Автореф. дис. ...канд. філол. наук за спец. 10.01.08 – журналістика – К., 2005; 3. *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Толковый словарь русского языка / [С. Ожегов, Н. Шведова]. – М.: Азъ, 1992; 4. *Усова О.О.* Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового // О.О. Усова // Автореф. дис. ...канд. філол. наук за спец. 10.02.01 – українська мова. – Донецьк, 2006; 5. *Хвильовий М.* Твори: У 2 т. [Тексти] / Микола Хвильовий. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи.

Іваненко І.М. (Київ, Україна)

Історично маркована лексика як засіб творення смислових зв'язків у сучасній поезії

Стаття присвячена дослідженню функції історизмів у творах українських авторів - Майка Йогансена та Сергія Жадана, між поезією яких прослідковується літературна спадковість. Подано аналіз механізмів їх переоцінення та зміни контекстуальної ролі.

Ключові слова: застаріла лексика, архаїзми, контекст.

Статья посвящена исследованию функции историзмов в произведениях украинских авторов - Майка Йогансена и Сергея Жадана, между поэзией которых прослеживается литературная наследственность. Дан анализ механизмов их переоценки и изменения контекстуальной роли.

Ключевые слова: устарела лексика, архаизмы, контекст.

To research historisms features the works of Ukrainian authors - Mike Johansen and Sergey Zhadan between poetry which traced the literary inheritance. The analysis of mechanisms and changes pereotsinennya contextual role.

Key words: obsolete vocabulary, archaisms, context.

Лексикологічні дослідження останніх років характеризуються зростаючим інтересом до проблем розвитку мови, до механізму удосконалення засобів лексичної номінації, вияву тенденцій розвитку слова і лексичного фонду в цілому. Серед лексичних елементів сучасної

української мови, семантична структура яких має певну часову маркованість, ґрунтовно досліджуються архаїзми. Вивчаючи застарілу лексику сучасної української мови, ми стикаємось із процесом архаїзації слів, який має складний характер. Цей процес відбувається під впливом внутрішньомовних і позамазовних факторів. Зміни, які відбуваються у мові під впливом екстралінгвістичних чинників, проявляються найбільшою мірою на лексичному мовному рівні, а саме, в архаїзації слів або їх значень, у появі нових слів або в розвиткові нових значень у словах. Це змушує мовну систему постійно перебудовуватись, що призводить до переміщення раніше активно вживаних слів у розряд архаїзмів. Крім того, кваліфікація застарілих слів можлива лише на синхронному рівні. З функціональної точки зору, слово є застарілим лише з погляду сучасної мови. Однак це зовсім не означає, що вони не можуть бути переосмислені митцем і залучені до нових текстів уже з іншою множиною значень.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що воно висвітлює одну з важливих проблем сучасної української літературної мови. Робота є доказом тому, що історично марковані слова, в тому числі архаїзми та історизми, ніколи не вийдуть з ужитку в українській мові, бо мова без них буде набагато біднішою й не такою яскравою. Це зумовлено ще й духовними та морально-етичними запитами сучасності. Хронологічно маркована лексика не створює відчуття архаїчності мови романів, а лише є мовними натяками на зображуваний час. Її вживання дає змогу наблизитися до епохи та зрозуміти її загальний характер, її мову.

На наш погляд, найбільш цікава для вивчення стилістичних особливостей мова художніх творів, зокрема поезії. Адже саме вона повно розкриває емоційне тло доби і дає можливість краще зрозуміти особливості вживання архаїчних лексем. Для проведення такого аналізу нами було обрано творчість двох близьких за образністю поетів української літератури, представників різних епох – Майка Йогансена та Сергія Жадана.

Незважаючи на те, що творчість обох цих поетів вже була досліджена низкою провідних учених, серед яких Павличко С., Стасюк Г., Харчук Р. та деяких інших, такий аспект як стилістичні особливості історично маркованої лексики в окремих художніх текстах митців ще не був достатньо висвітленим.

Метою нашого дослідження є виявлення стилістичних функцій історично маркованої лексики в текстах різних епох на матеріалі творчості Сергія Жадана та Майка Йогансена.

Об'єктом цієї статті було обрано лексичний шар поезій Майка Йогансена та Сергія Жадана.

Предметом дослідження є історично маркована лексика циклу «Балади

про війну та відбудову» зі збірки Сергія Жадана «Цитатник» та Майка Йогансена «Балади про війну і відбудову».

Відомо, що склад застарілої лексики не є однорідним. Одні слова архаїзуються у зв'язку з тим, що зникають з побуту й життя людського суспільства позначувані ними предмети, події, явища, поняття. Інші слова переходять з активного словника в пасивний або й зовсім зникають із суспільного вжитку, забуваються носіями мови через витіснення їх рівнозначними словами, що з тих чи інших причин виявляються більш прийнятими для називання тих самих предметів, подій, явищ, понять, для вираження тих самих думок, почуттів. Процес цей зумовлений дією внутрішніх факторів розвитку мови. Першу групу застарілих слів іноді називають матеріальними архаїзмами, другу – стилістичними [5, 232]. Однак на означення назв зниклих предметів, всього того, що належить до старовини, історії суспільства, минулого науки, культури і т.ін., набагато ширше вживається термін історизм, а для всіх інших застарілих слів – архаїзм. Матеріальні архаїзми, або історизми, на відміну від стилістичних архаїзмів, не мають у сучасній літературній мові синонімічних заміників. Матеріальні архаїзми відрізняються від стилістичних також характером і можливістю їх використання в сучасній українській мові. Вони використовуються «сучасними письменниками в мові історичних романів, повістей, оповідей та інших творів. Відтворюючи факти і події минулих історичних епох, письменник природно активізує, відживлює і слова позначення, що належать до тих епох» [1, 23]. Стилістичні архаїзми використовуються «у творах на сучасну тематику з метою надати описуваному явищу, факту, події характеру чи відтінку урочистості, комічності, іронії та ін., тобто примусити читача подивитись на речі очима письменника» [5, 233].

Застаріла лексика широко використовують у художніх творах: архаїзми є засобом піднесеного або, навпаки, зниженого мовлення, а історизми переважно служать для передавання історичного колориту. Однак всі лексеми, які відносять до цих категорій, можуть бути переосмислені і подані вже в нових контекстах представниками іншої доби. На цьому варто зупинитися детально.

Загальновідомо, що мова історичних художніх творів двопланова за своєю природою. У них успішно співіснують сучасна письменникова мова та мова зображуваної епохи. Характер сполучення цих двох мовних стихій, їх обсяг, способи, прийоми введення елементів мови зображуваної епохи у тканину художнього твору можуть виявитись специфічними для різних авторів, спрямувань, жанрів, навіть коли вони працюють у межах однієї літератури.

Одним із найцікавіших прикладів для такого аналізу, на нашу думку, є творчість Майка Йогансена циклу «Балади про війну та

відбудову» та ранньої поезії Сергія Жадана – одного з найпопулярніших українських поетів, прозаїків, есеїстів.

Зв'язок між цими двома постатями є незаперечним. Їх ріднять не лише назви поодиноких творів (що є прямою вказівкою на наслідування), а й деякі стилістичні прийоми, коло образів та проблем. Відтак є сенс порівнювати стилістичні особливості використання історично маркованих слів у їх творах.

Для унаочнення стилістичної ролі історично маркованих слів у творчості цих двох авторів було укладено порівняльну таблицю. Варто зазначити, що до поданої таблиці увійшли не лише історизми, а вся історично маркована лексика, подана у однойменних збірках Майка Йогансена та Сергія Жадана «Балади про війну і відбудову» [2, 3].

Таб. 1.1 Стилiстична роль iсторично маркованої лексики в творах Майка Йогансена та Сергія Жадана циклу «Балади про війну та вiдбудову»

Пiдкласи лексики	Приклади	Стилiстична функцiя	
		У Майка Йогансена	У Сергія Жадана
Революцiйна лексика	«Комуна Запорiжжя», «жовтень – лютий» (протиставлення місяцв революцiй), «бiлi» (в даному випадку мається на увазi вiйськова сила – бiле вiйсько), «мавзер»	Створення своєрiдної патетики, пiднесення стилю, сакралiзацiя тексту.	Десакралiзацiя дiйсностi, спрощення тексту, виведення його на побутовий рiвень, створення зв'язку з минулим, апелювання до iсторичних подiй.
Епоха 20-х-30-х рокiв	«комунiстка», «лице великої будови»,	Створення своєрiдної патетики, пiднесення стилю, сакралiзацiя тексту	Апелювання до iсторичних подiй, зниження нарацiї.
Пiслявоєнний перiод	«до першої єврейської хвилі», «декадансовий оркестр кiнця сiмдесятих», Провiнцiйний Харкiв з його абрикосами i заточками» «тридцять рокiв без вiйни, тридцять рокiв без майбутнього, тридцять рокiв старої музики»	Не використовується	Забезпечення iсторичної тягlosti
Пострадянський перiод	«Легкі наркотики», «тепле дихання ЧК», «жувальна гумка», «пластиковою запальничкою прогрiвають небеса», «плеер», «страховий полiс», «абонент», «оператор», «автовiдповiдач»	Не використовується	Утворення антитези, зниження нарацiї

(укладено за текстами з джерел [2; 3])